

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Светла Черпокова, член на научното жури,
преподавател в Катедра по история на литературата и сравнително литературознание,
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”,
по дисертация на тема „МОДЕЛИ НА ИДЕНТИФИКАЦИЯ В ЛИТЕРАТУРАТА.

Отъждествяване на личността и разпознаване на тъждественост в рамките на
художествената творба в китайски и български произведения от XX в.“

за присъждане на научната и образователна степен „доктор“
по научна специалност 2.1. Филология – Теория на литературата

дисертант: Христина Константинова Теодосиева

научен ръководител: доц. д-р Дарин Тенев

научен консултант: гл. ас. д-р Веселин Карастойчев

Предложената за защита работа поставя в центъра си проблема за идентификацията в литературата, като го обследва чрез конструирането на различни идентификационни модели на база на подобрани художествени творби от българската и китайската литература. На пръв поглед така поставената тема – „Модели на идентификация в литературата“ – изглежда необозрима, а изследователският материал – привидно несъпоставим, а в някаква степен оскъден и разножанров. Тези първоначални впечатления обаче са разколебани още от първите страници на дисертацията, където изборът на текстовете е обяснен с подбора на „няколко показателни случая с оглед на поставената проблематика“, в смисъла на „проби“, чрез които да се изведат модели, а българо-китайските „паралели“ са провокирани от липсата на „взаимни влияния“ и същевременно от наличието на процеси, които в хода на времето могат да бъдат успоредени (с. 9). С други думи, текстовете предоставят един благотворен източник за конструиране на идеални модели, без примеси и контаминации.

Впечатлението за необозримост също в хода на работата се ревизира чрез систематичното и ясно дефиниране на границите на изследването и на понятията, с които то работи, чрез изчистването им от странични шумове, несползвани за проучването и същевременно чрез наслагването върху им на осмисляния, които превръщат понятията в работещи именно за каузата на дисертацията. Тук ще вметна само като пример представянето и изясняването на понятието „модел“ (с. 20-29), което за нуждите на дисертацията преминава първо през ситото на теоретичните постановки. После се дефинират значенията му. На база на проученото се извежда собствена работна теза за съдържанието му. След надграждането му с обогатяващи го смисли се стига до изясняването на релевантността му спрямо другото важно за дисертацията понятие („идентификация“) и накрая – до съществуващия за изследването проблем за

„идентификацията и нейния модел“. Разбира се, не са пренебрегнати съмненията и колебанията, които могат да предизвикат различните формулировки.

Същият подход – на ясно и точно формулиране – е налице и при дефинирането на методите на изследване, също със съзнание за ограниченията, които методологиите налагат. Умелото им преформулиране спрямо собствената изследователска техника и уговарянето на условията, при които работата ще „излезе извън рамките на концептуалния анализ и ще се превърне в моделно четене“ (с. 18), създават ефикасен механизъм за ексцерпиране на значещите модели за процесите на идентификация. При това се демонстрира добро познаване на проучванията, свързани с концептуалния анализ, моделно четене, проблема за идентификацията и още други, свързани с темата. Пол Грайс, Бернд Мар, Макс Блек, Артуро Розенблот, Норберт Винер, Вартофски, Зигмунд Фройд, К. Г. Юнг, Ана Фройд, Мелани Клайн, Ерик Ериксън, Ерих Фром са малка част от фигурите, през и чрез чиито изследвания се конструират концептуалните построения на работата.

Много прецизно е и оразличаването на понятията, с които се работи (например разграничаването на „модели на“ и „модели за“, на понятията „идентификация“ и „идентичност“, „идентификация“ и „имитация“, на разбиранията за идентификация и идентифициране). Обясненията следват посоката от простото към сложното, което именно поради този приет от авторката алгоритъм на представяне, става прозрачно и разбираемо. Като пример бих посочила въвеждащото разграничаване между „идентификация“ и „идентичност“ като „процес“ и „състояние“ (с. 37) и последващото по-задълбочено изясняване. Единствено отстъпление бих отчела по отношение на диференцирането на идентификацията в литературата и в действителността, и то не защото не е постигнато, а поради факта, че само по себе си би могло да е обект на отделна дисертация.

В структурно отношение бих описала работата така:

- Фундиране на теоретична част (въведение, първа и втора глава)
- Обособяване на модели в българската литература (трета глава)
- Обособяване на модели в китайската литература (пета глава)
- Маркиране на българо-китайски паралели, наречени „възможни“, разположени в четвърта глава, която бих определила по-скоро с функцията на интермедия.

Отчитайки обаче афинитета на авторката към философията на езика, бих заподозряла в тази структура едно имплицитно построение, при което първоначално се

регламентира азбуката на писане (въведение, първа глава), установява се лексикалният фонд (втора глава), трета и пета глава работят с условни „синтагми“ – текстовете от българската и китайската литература, а четвърта глава представлява опит за контекстуален прочит.

По отношение на трета и пета глава бих обърнала внимание на няколко момента, които биха могли да бъдат прецизирани. Бих възразила по отношение на употребата на „въображаем“ при изследването на идентификационния комплекс в разказа „Ерих Райтерер“. (Говори се за „въображаем образ“, „въобразен от самия герой“, „мистичното раздвояване на героя“, а второто ниво на идентификация е назовано „възникване на въображаем образ“.) По този начин се пренебрегва контекстуалният прочит на разказа в рамките на диаволизма, където въображаемото е в параметрите на особен вид реалност, често пъти по-реална от действителното. И дори да допуснем, че подходът към текста е като към модел, четен сам за себе си, се изисква известно съобразяване с диаволичното в разказа. Предполагам обаче, че на авторката ѝ е нужно именно определението „въображаем“, за да станат видими по-късно общи полета с „Небесната търговска улица“, където има „въображаем събеседник“.

Говоренето за „мистичното раздвояване на героя“ (с. 87) пък разколебава тезата за идентификацията и влиза в конфликт със заявеното, че „проблемът ще бъде разглеждан не през призмата на двойничеството, а от гледна точка на проективната идентификацията, като понятието „двойник“ ще служи само за обозначаване на проекцията“ (с. 86).

Частта, отделена на романа „Кръв“ (3.3), умело превежда през трансформациите на образа на жената в произведението, за да аргументира тезата за „модел на неустойчивата идентификация“. От моя гледна точка, някои размествания в текста биха направили по-видими и аргументирани тези като: „Периодите на криза провокират активизиране на процесите на отъждествяване“ (с. 70). Например в частта, свързана с наблюденията върху втората идентификация на Вяра Добрева – любовта, откриваме параграф за събитията от 1923-1925 г. – Септемврийското въстание и атентата в църквата „Света Неделя“ (с. 101), който макар и да е тематично свързан с любовта на героинята, би стоял по-логично в по-ранна фаза от текста, посветен на „Кръв“. В тази връзка бих добавила и това, че макар и заявена връзката между „периодите на криза“ и „процесите на отъждествяване“ в работата тази линия остава в пунктир. Изключение прави частта „Кратък обзор на китайската литература от XX в.“ (четвърта глава), където по неизбежност се изискват подобни съпоставителни перспективи, а също пета глава –

„Модели в китайската литература“. Вероятна причина, че българските литературни текстове остават само с маркиран контекст, е в подхода на авторката и в това, че този контекст е свой, познат на българския читател.

Бих прецизирала също прилагането на „отъждествяване“ и „идентифициране“ при наблюденията върху „Небесната търговска улица“, макар че параметрите и на двете са дадени още в началото на работата, където е уточнена употребата на „идентификация“ и „като отъждествяване на личността с външноположени спрямо нея фактори“. По отношение на „контрафактуал“ (с. 165 и сл.) бих предложила едно по-съобразено с българската езикова среда понятие като контрафактуалност, с по-присъщ суфикс за подобен род абстрактни съществителни.

Малко повече за мене са проективните изречения от рода на „в настоящата работа ще бъдат включени“/„ще бъдат разгледани“, но веднага трябва да се отбележи, че обещаното не е забравено в хода на работата. И накрая нещо, което обичайно препоръчвам на дисертантите, – обособяване на раздели в библиографията на тематичен принцип, за да се открие още по-добре мащабът на проучвателната им работа.

В заключение бих искала да изтъкна един много съществен принос на дисертацията. Освен че демонстрира уменията да се градят тези и аргументирано да се защитават, да се дискутират проблеми, оглеждайки ги от различни перспективи, все неща, основни за една докторска теза, работата прокарва пътища, които в българското и научно, и публично пространство все още не са в достатъчна степен трасирани. Става въпрос за предлагането на ключ към разбирането на една чужда и далечна за нас култура, каквато е китайската, през фокуса на общ проблем, проблема за идентификацията. Това намерение е споделено и от авторката в реда от задачи, които си поставя в четвърта глава, а именно – „да опита да доближи китайските произведения до българската публика“. И аз мисля, че именно чрез подходът, който дисертантката е избрала, и благодарение на уменията ѝ да го прилага, тя успява.

Завършвам с убеждението, че предложената дисертация на Христина Константинова Теодосиева носи всички необходими качества да бъде успешно защитена и я препоръчвам на почитаемото жури за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

13. 12. 2018

София

Изготвил становището:

(доц. д-р Светла Черпокова)